

Emlékezés

(Dávid Ferenc halála évfordulóján 1940. november 17-én).

Unitárius vallásunk ezekben a napokban Dávid Ferenc mártir-halálára emlékezik. Annak a vallásos prófétának sziklasírjánál állnak ma meg az unitárius emberek, aki magyar földön s lángoló magyar hittel alakította ki a lelkek mélyén szendergő vallást s aki folyton tisztuló istenes világnézeteiért rendületlen meggyőződéssel harcolt és halt msg.

Emlékezésünk alaphangja a mélységes komolyság, de nem a szomorú bánat, nem a tompa fájdalom. Amikor hősokei idéz a lélek, sohasem sír és sohasem panaszol. Ilyenkor tiszta, meleg büszkeség ömlik át rajtunk s visszaparancsolunk minden könnyet, mert akinek szelleme érkezik hozzánk önelhatározásból, kemény férfias magatartással vállalta a halált. Élete magyar élet volt s halála is magyar. Mondják, hogy egyetlen nemzet fia sem tud olyan szépen meghalni, mint a magyar. Ezért olyan megrázó a Szózatban a „jobb kor“ és a „nagyszerű halál“ dilemmája. A magyar ezer szép halállal váltotta meg jogcímét a magán küzdelmes életre s Dávid Ferenc halála is megváltotta volt nekünk, mert az a mód ahogyan hőssé tudott lenni, csodálatos erkölcsi tartalmat kölcsönzött lényének, munkájának és meggyőződésének s ez a halál tudott misztikus kenyérré válni, mely táplált nemzedékeken keresztül gúnyolt és üldözött unitárius ezreket. Nem tehetünk róla, de valahányszor szellemi alakjának finom és összetett vonásait rakosgatjuk, mindig akaratlanul is hosszasan simogatjuk benne ezt a szint, mely hamisítatlanul és természetesen magyar.

Ha van nép és ország között mély összefüggés és lelki kapcsolat, bizonytal meg van ez a mi népünk és országunk között, Életmódunk itt lett olyan, amilyen lett, képzeletünk, érzésvilágunk, kultúránk, imádságaink az itteni tájak és éghajlat színeiből benyomásaikól, hangulatából szűrődött. Nemcsak ez a föld őrzi életünk és történelmünk vibráló vonásait, mi is elválhatatlanul hordjuk

magunkban ennek a földnek ezerféle emlékét. Amikor *a mi* földünk-ről beszélek, az ezeréves országot értem, a hegyektől félkörben koszorúzott földet, azt a darabját Isten világának, mely olyan, mint egy leszelt kenyér, kikanyarítva az egész mindenségből s amelyet külön magyar globusnak nevezhetünk. Ez a szép kerek terület a magyar lélek szülőháza, ez a magyar vér vegyítődénye és magyar imádság megformálója. Ennek a földnek keleti szakaszán formálódott, vívdott gazdaggá, szédületes erejűvé Dávid Ferenc lelke. Életének nagy pillanatait, elhatározó mozdulatait itt az erdélyi hegyek alján vívuló városok jelzik. Kolozsvár, Fehérvár, Beszterce, Torda, Nagyenyed, Medgyes, Nagyvárad, Marosvásárhely és Déva, mind emlékezetes állomásai nyugtalanul kereső és megnyilatkozó lelkének, szent történelmi földek, melyek külön-külön járultak hozzá drága vallásunk megfogalmazásához. Külön-külön adták össze a mélység erejét, a magasság tisztaságát, a napfény melegét és az alkonyat nyugalalmát. Sokszor úgy érezzük, hogy ezeknek a történelmi helyeknek a sorsa egyúttal Dávid Ferenc vallásának sorsa. Sokszor zavar és fájdalmasan zavar, hogy e történelmi helyek között határvonalak húzódnak s bénító a gondolat, hogy ha valakinek vallásos lelkesedésében most kedve támadna virágot vinni a dévai börtön sziklamaradványaira, vállalkozása sok akadályba ütközne.

De ha a történelem és gondolat távlatában mérjük meg Dávid Ferencet, éppen abban találjuk nagyságának egy jelentős vonását, hogy olyan vallásos örökséget hagyott reánk, melynek értékét, átfogó, átmelegítő hatását nem korlátozzák határok. Minden unitárius tudja ma már, hogy vallása világvallás. Addig tartanak határai, ameddig a benne levő erkölcsi, lelki és világnézeti erők kisugároznak, ameddig eljutnak tartalmának értelmi őszinteségen alapuló megnyugtató, lelkesítő és boldogító színei. Ameddig van a világon egyetlen ember, aki minden földi, selejtes, külsőleges gondolattól mentes, tiszta Istenútat szomjúhoz és keres.

Dávid Ferenc ezt a vallást merőben életszínüvé tette s az emberi lelki megnyilatkozás nyersanyagát, a vallásos képzeteket úgy fürdette meg az értelem kristályfürdőjében, úgy tisztította, hogy annak örök vonásai tündöklően ragyoghassanak. Mert volt és van a történelem rendjén született vallások lelki testén, vagy éppen lelkében sok olyan felesleges, vagy káros lerakódás, tapadás, mely kikerülhetetlenül megszámlálhatja egyes vallások életének

napjait. Ezért tudunk igazat adni egy nagy gondolkozónak (Whitehead), ki az elmúlt években egy könyv terjedelmén át tudta bizonyítani, hogy a „vallás nem feltétlen jó dolog, lehet az nagyon rossz is“.

A vallások, mint felekezetek, mint intézmények nagyon sok „emberi elemet“ tartalmaznak. Es ez a történelem különböző pontjain belekerült emberi elem a vallást inkább a sír felé viszi. Az ember mindig szerette a földi dolgokat s hajlamos volt arra, hogy legszentebb belső élményeit is elhomályosítsa, azzal, ami veszendő, azzal, ami külsőleges, ami nem lényeges és ami mulandó. Sok vallás elvérzett már azért, mert a legszükségesebb belső tisztogatás elmarad vele kapcsolatban. A halott vallásnak száma — egyesek szerint — nagyobb, mint az élő vallásoké és ezek nem azért pusztultak el, mert külső erők megölték, hanem azért, mert önmagukban a mulandóság magvát rejtegették.

Ezt a szükséges belső tisztogatást indította el Dávid Ferenc, az igazán protestáns próféta s ezt a szellemet hagyta becsülendő örökség gyanánt reánk. Ebből a szellemből származott századokon át minden szent előny és minden mélységes tragikum, mely emelt vagy sújtott minket. Ez tette sajátos jelenséggé vallásos életformánkat s tette külön részévé mindazt, ami unitárius. Ez adott dicsőséges alapjellegét a szabadság szellemével átítatott erdélyi léleknek s mégis ennek köszönhetjük, hogy a világ legárvább felekezete vagyunk s mostoha gyermeke a kereszténységnek.

Különös végletek között őrlődő emberi hivatástudatot hirdetünk a dévai ember szellemében. Kevesen vagyunk, legkevesebben minden keresztények között, de a csillagokon túl is hirdetjük, hogy ez igazság akkor is igazság marad, ha az egész világ elfordul is tőlünk. Mert amint ő olyan sokszor hangoztatta — az igazság ereje nem attól függ, hogy hányan vannak mellette s hányan küzdenek érette.

Kicsiny vallásos közösség vagyunk nagy egyéniségekkel, mint ahogy vannak nagy közösségek is, törpe egyéniségekkel. Nincsen a világnak még egy olyan forrása, mely annyi nagy lelket ajándékozott volna az emberiségnek, mint az a szellem, melyet unitáriusnak mondunk. Igaz, hogy ebből áldás származik, de nem egyszer éreztünk kell, hogy az egyéniségek külön részei néha megnehezítik számunkra a határozott, egységes közösségi tudat kialakulását.

Olyan vallást kaptunk örökségül, melynek igazságaiból, szépségeiből többet vetünk, mint bármilyen más magvető s mégis sokkal kevesebb lelket tudunk belearatni közösségünk kéréjébe, mint ahányat mi indítottunk szárba. Sokkal többen élnek szent eledeleivel, mint amennyien ezt nyiltan meg is vallják.

Vallásunknak azonban mindez sorsa, küldetése s amíg vannak lelkek, kik ezt meggyőződéssel hiszik, addig ez a küldetés él és cselekszik.

Vannak, akik azzal vádolnak, hogy vallásunknak csak igazságai vannak, de melegsége, áhítata nincs s így le kell mondania arról, hogy húsból és vérből való emberek lelki harmata legyen. Tagadhatatlan, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy Kolozsvár ősi falai között Dávid Ferenc nyugtalan, küzdelmes lelkében elindult ennek a vallásnak a történelme, egész mostanáig a felfedezhető arculatán valami kemény, talán hideg vonás van. A küzdelem, minden küzdelme elmaradhatatlan szent vonása. Ez az árnyalat még sokáig ott fog küzdeni arcán, mert a küzdelem még sokáig tart, de aki közel hajol az unitárius lélekhez s aki abba mélyen belenéz, felfedezi ott a komoly, mély tüzet, vagy olykor forrón szunnyadó parazsat, megérzi benne az áhítat égi illatát, a szent vágyódások selymes szárnyalását, s Istenhez kapcsoló imádságot. Mindezt azonban csak akkor veszi észre, ha közel hajolunk hozzá, mert az unitárius lélek érzelmei mélyek és nem mindennapiak. Áldott ünnepi percek kellene ahhoz, hogy embereket ölelni tudjanak.

Amikor most Dávid Ferencre emlékezünk, lelkünk melegségével átöleljük szellemének drága örökségét s alázatos imádsággal kérjük a jó Istent, adjon nekünk mindnyájunknak erőt ahoz, hogy vallásunk szellemében nagy szolgálatot tehessünk magyar nemzetünknek és az egész világnak.

Dr. Fikker János.

Dávid Ferenc a szombatosság vádja alatt.

A „Magyar Történelmi Társulat“ „Erdély“ címmel nemrégén egy nagyszerű könyvet jelentetett meg. A könyvben Teleki miniszterelnöktől kezdve szóhoz jut az anyaország több illusztris, nagy fia. Tudásuk legjavát nyújtják az írók, egy minden vonatkozást felölelő képben s úgy adják át nekünk a könyvet, mint egy drága ajándékot a hazatérés megindító emlékére. Erdélyt mutatják be az erdélyieknek, az igazi Erdélyt s nem a külföldnek szánt propaganda portékát vagy a nekünk szóló 22 éves torzszülöttet. Olvasás közben az a határozott benyomásunk alakul ki, hogy a könyv minden szavát a jószándék, a higgadt megfontolás, körültekintő oknyomozás és szeretet szüli. És annál kellemetlenebbül érint az a néhány véletlen, vagy irányzott megjegyzés, mely a könyv egyik fejezetében Dávid Ferencről szól. Makkai László, ki tősgyökeres erdélyi, az erdélyrészi reformációt tárgyalván Dávid Ferencről ezeket mondja: *„Dávid Ferenc, a kolozsvári varga fia, az erdélyi kritikus, kétkedő, szenvedélyes igazságkereső szellemnek szinte jelképes jelentőségű képviselője. Előbb katolikus plébános, majd sorban luteránus, kálvinista, unitárius püspök, végül a szombatos szekta megalapítója és vértanúja.“* S hogy kétség ne maradjon bennünk aziránt, mintha tévedne, más formában is megismétli állítását, mondván: *„Dávid Ferenc vonta le a reformációnak legszélsőségesebb következtetéseit, megalapítva előbb az unitárius majd a szombatos felekezeteket.“* Makkai csak egyet felejtett ki, Dávid Ferencet *rajongónak* nevezni. Ezt azonban kipótolta Révész debreczeni református püspök, ki a magyar Biblia-fordítás emlékünnepe Dávid Ferencnek még német származását sem tudta megbocsátani. Nem is csodáljuk, mert Révész sem akkor nem bírta volna, sem most nem bírja el az idők szellemét. Elvakítja a jellegzetes ortodox gyűlölet.

Nekünk most nem lehet célunk a kis törvétekre felelni, sem elfogult embereket meggyőzni, mert ismerjük a falra hányt borsó meséjét. Azonban önmagunkra döbbenne kötelességünk múltunkat tisztán feltárni s nagyjainkat a történelmi megítélés méltó helyére emelni, hogy ezáltal adjuk meg a leghatásosabb feleletet. Dávid Ferenc szellemi nagysága jóformán még kiaknázatlan. Életkörülményei még unitárius olvasó közönségünk előtt sem eléggé ismeretesek. Csoda-e, ha az elfogultságtól nem teljesen mentes, más hitfelekezethez tartozó történetíró gyakran mellé fog az igazságnak. Kiáltó szükség van az unitárius történetírás teljes erejű kibontakozására. Fényt és még több fényt vetni a múltra, amely most még csak homályban dereng. Lelket és munkát kell kölcsönözni azoknak, akik ezt a nemes missziót vállalták és vállalják, hiszen múltunk megbecsülése önmagunk megbecsülését és emelkedett szellemiségét jelenti. János Zsigmond — hála P. Szentmártoni kitaró munkájának — a magyar történelem nagyjai sorában kezdi elfoglalni az őt megillető helyet. Most a „fejedelem papja“ következik. A régi dicsőség feltárása nemcsak a múlt köré fon babérkoszorút, hanem a kutató homlokára is.

Simén Dániel.